

In de etalage

Ouderlijke sociaaleconomische status en eerste relatievorming: kan Europese variatie worden verklaard door de Tweede Demografische Transitie-theorie?

door M.D. (Anne) Brons, Aart C. Liefbroer en Harry B.G. Ganzeboom

Oorspronkelijk artikel: Brons, M.D., Liefbroer, A.C., & Ganzeboom, H.B.G. (2017). Parental Socio-Economic Status and First Union Formation: Can European Variation Be Explained by the Second Demographic Transition Theory? *European Sociological Review*, 33(6), 809-822.

Sociale ongelijkheid manifesteert zich niet alleen in sociale herkomstverschillen in kansen van jongvolwassenen om een hoge opleiding te volgen of een vaste baan te vinden, maar ook in verschillen in relatievormingspatronen. Uit eerdere studies blijkt bijvoorbeeld dat jongvolwassenen die zijn opgegroeid in gezinnen met een hogere sociaaleconomische status [SES] over het algemeen later een relatie vormen dan jongvolwassenen uit lagere SES-gezinnen. De meeste bestaande studies hebben betrekking op de invloed van ouderlijk SES op de timing van eerste relatievorming binnen één land; het is tot nu toe nog niet bekend of en hoe de sterkte van dit verband afhangt van de maatschappelijke context waarin mensen leven. Daarom is het belangrijkste doel van deze studie om te onderzoeken in welke mate de invloed van de ouderlijke SES op de timing van eerste relatievorming varieert tussen 25 Europese landen.

Sinds de tweede helft van de 20ste eeuw hebben er verschillende grote demografische veranderingen plaatsgevonden in heel Europa (zoals een daling van het aantal huwelijken, een groei in samenwoonrelaties en uitstel van relatievorming), beginnend in Noord-Europa in de jaren zestig, gevolgd door West-Europa en tot slot vanaf de jaren negentig in Zuid- en Oost-Europa. Volgens de Tweede Demografische Transitie [SDT] theorie zijn deze demografische trends een resultaat van veranderingen in normen en waarden, in het bijzonder de overgang van collectieve solidariteit en gerichtheid op de eigen groep naar zelfstandigheid, zelfredzaamheid en individualisering. Omdat jongvolwassenen individualistischer werden, ook in hun demografische keuzes, zijn ze mogelijk minder afhankelijk

geworden van (de middelen van) hun ouders en laten ze zich minder beïnvloeden door de voorkeuren van hun ouders. Dit zou leiden tot een zwakker verband tussen ouderlijke status en timing van eerste relatievorming. Aangezien het beginpunt, maar ook de snelheid van de verspreiding van de SDT verschilt tussen landen kan worden verwacht dat de link tussen de ouderlijke SES en demografische keuzes (zoals de timing van relatievorming) overeenkomstig verschilt tussen landen. We verwachten dat in landen die verder zijn gevorderd in de SDT (dus wat betreft individualistische waarden en demografische veranderingen), de invloed van de ouderlijke SES op de timing van relatievorming zwakker is.

Daarnaast worden in deze studie nog een aantal aanvullende vragen beantwoord. De studie richt zich op eerste relatievorming (dus zowel samenwonen als trouwen), maar het is mogelijk dat de ouderlijke SES een verschillende invloed heeft op het type verbintenis dat men aangaat. Aangezien trouwen een meer formele relatie is dan samenwonen, kan het zijn dat de ouderlijke SES een sterkere invloed heeft op trouwen dan samenwonen. Daarnaast wordt er ook aandacht besteed aan de mediërende rol van het individuele opleidingsniveau en het al dan niet in opleiding zijn. Ouders met een hoge status investeren vaak meer in de onderwijsloopbaan van hun kinderen dan ouders met een lagere status, en het is bekend dat een langer onderwijstraject resulteert in het uitstellen van een relatie.

Onderzoeksaanpak

In deze studie hebben we gebruik gemaakt van data van 25 Europese landen uit de derde ronde van de European Social Survey (ESS, 2006/2007), waarin informatie is verzameld over het moment van de eerste relatievorming. De relatieloopbaan is geconstrueerd in een discrete tijdsopzet met jaren als eenheid. Het tijdstip van relatievorming (0/1) wordt geanalyseerd met logistische regressiemodellen met tijd-variërende en tijd-constante voorspellers. De ESS bevat gedetailleerde informatie over zowel het beroep als de opleiding van beide ouders. Ouderlijke SES hebben we bepaald op basis van een factoranalyse door gebruik te maken van landen vergelijkende continue instrumenten voor het opleidings- en beroepsniveau, de 'International Standard Level of Education' [ISLED] en de 'International Socio-Economic Index of occupational status' [ISEI]. Het opleidingsniveau van de ondervraagde is geconstrueerd als een tijd-variërende indicator (ook omgezet naar ISLED) die aangeeft wat bij benadering het opleidingsniveau van iemand is op elk moment in de relatieloopbaan. Het al dan niet in opleiding zijn, is ook een tijd-variërende indicator.

Het relatief geringe aantal landen in ons onderzoek maakt het gebruik van multi-level analyse omstreven. Daarom is gebruik gemaakt van meta-analyse en meta-regressie, twee technieken die zeer geschikt zijn voor het analyseren van landverschillen als het aantal landen gering is. Daarbij zijn eerst logistische

regressiemodellen per land geschat om het effect van de ouderlijke SES op de timing van eerste relatievorming vast te stellen. De b-coëfficiënten en hun standard errors zijn vervolgens gebruikt in een meta-analyse om te achterhalen of er landenvariatie is in het effect van de ouderlijke SES. Om te onderzoeken hoe deze landenvariatie kon worden verklaard hebben we gebruik gemaakt van drie verschillende SDT-indicatoren op landniveau, namelijk (1) het percentage samenwoners in een land, (2) de leeftijdsnorm voor het verlaten van ouderlijk huis en (3) religiositeit. Met behulp van meta-regressie konden we analyseren of de gevonden landenvariatie verklaard kon worden door één of meerdere van deze indicatoren. Alle analyses zijn apart gedaan voor mannen en vrouwen, aangezien uit onderzoek blijkt dat mannen over het algemeen later een relatie vormen dan vrouwen. Onze onderzoeksgroep bestaat uit 20.495 mannen en 24.652 vrouwen uit 25 Europese landen.

Belangrijkste bevindingen

De resultaten laten ten eerste zien dat er in bijna alle landen een effect van de ouderlijke SES op de timing van eerste relatievorming is, namelijk hoe hoger de status van ouders, hoe later jongvolwassenen een relatie vormen. Daarnaast is dit effect van de ouderlijke SES sterker voor jongvolwassenen die trouwen als eerste relatievorming in vergelijking met jongvolwassenen die kiezen voor samenwonen. Opvallend is wel dat ondanks dat de richting van het effect van de ouderlijke SES op relatievorming in bijna alle landen hetzelfde is, de sterkte van dit effect aanzienlijk varieert tussen landen. Hierin is een duidelijk patroon te zien, namelijk dat de invloed van de ouderlijke SES op relatievorming het zwakste is in landen die verder zijn gevorderd in de SDT, dus met name Noord- en West-Europese landen. Een laatste bevinding van deze studie heeft betrekking op de eigen opleiding van respondenten. De resultaten laten zien dat de invloed van de ouderlijke SES op relatievorming deels wordt gemedieerd door de eigen opleiding, en dat de variatie tussen landen in het effect van de ouderlijke SES grotendeels verdwijnt na toevoeging van eigen opleiding. Dus naast de SDT-gerelateerde verklaringen voor de variatie tussen landen hangt ook de expansie van onderwijs sterk samen met de landenvariatie in het effect van de ouderlijke SES op relatievorming.

Welke gevolgen heeft het ouderschap voor de genderrolstereotypen en rolpatronen van ouders?

door Joyce Endendijk, Belle Derks en Judi Mesman

Oorspronkelijk artikel: Endendijk, J. J., Derks, B., & Mesman, J. (2018). Does parenthood change implicit gender-role stereotypes and behaviors? *Journal of Marriage and Family*, 80(1), 61-79.

Het krijgen van een kind is een gebeurtenis die het leven van ouders drastisch verandert. Een opvallend fenomeen na de komst van een baby is dat veel ouders werk en huishoudelijke taken op een meer traditionele manier gaan verdelen. Moeders gaan veelal minder werken en besteden meer tijd aan huishoudelijke taken en zorg voor de kinderen, terwijl werkuren en inkomen van vaders stabiel blijven of soms zelfs toenemen. Deze traditionele rolverdeling heeft negatieve gevolgen voor de carrières van moeders, houdt genderongelijkheid in stand en beïnvloedt bovendien de beeldvorming van hun kinderen over gender. Vanwege deze negatieve gevolgen is het belangrijk om te onderzoeken bij welke ouders de verdeling van werk-, zorg- en huishoudelijke taken meer traditioneel wordt na de komst van een kind en wat daarvoor een verklaring kan zijn.

Een belangrijk vernieuwend aspect van ons onderzoek is de focus op ‘impliciete’ genderrolstereotypen: onbewuste traditionele denkbeelden die veel mensen hebben over de rollen van mannen (als kostwinners) en vrouwen (als huisvrouwen en verzorgers). Deze onbewuste denkbeelden beïnvloeden ons gedrag vaak sterker dan openlijk geuite ‘expliciete’ stereotypen. Vooral bij hoger opgeleide proefpersonen en in samenlevingen die waarde hechten aan gendergelijkheid, zoals Nederland, levert onderzoek naar impliciete genderstereotypen betrouwbaardere en minder sociaal wenselijke resultaten op dan onderzoek naar expliciete genderstereotypen.

Wij onderzochten twee vragen: (1) Leidt ouderschap tot traditionelere onbewuste genderrolstereotypen? (2) Kan een verandering naar traditionelere genderrolstereotypen verklaren waarom jonge ouders een meer traditionele rolverdeling gaan hanteren? We onderzochten daarbij twee aan elkaar tegengestelde verwachtingen: (1) als stereotypen stabiele kenmerken van een persoon zijn, zou je verwachten dat genderrolstereotypen beïnvloeden óf mensen kinderen willen en hoe ze de taken verdelen na de komst van een kind; (2) als stereotypen echter veranderbaar zijn, kunnen genderrolstereotypen van ouders ook veranderen wanneer hun denkbeelden over de rollen van mannen en vrouwen niet langer overeenkomen met hun eigen gedrag na de komst van een kind. Zo zal een moeder met niet-traditionele denkbeelden over genderrollen die na de komst van haar kind om wat voor reden dan ook minder gaat werken mogelijk onbewust zelf meer traditionele genderrolstereotypen ontwikkelen.

Onderzoeksaanpak

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, maakten we gebruik van twee bestaande datasets: (1) een dataset met 672 Nederlandse ouders en niet-ouders (25-45 jaar) die tussen 2005 en 2015 eenmalig hebben deelgenomen aan ‘Harvard Project Implicit’; (2) een dataset met 390 Nederlandse twee-ouder-gezinnen (22-63 jaar)

met twee kinderen (1 en 3 jaar) die tussen 2010 en 2014 jaarlijks hebben deelgenomen aan de studie 'Boys will be Boys?' van de Universiteit Leiden.

In beide datasets zijn impliciete genderrolstereotypen gemeten met een impliciete associatietoets. Deze computertoets meet aan de hand van reactietijd en aantal fouten in stereotype-congruente en incongruente testblokken hoe sterk een deelnemer mannennamen en vrouwennamen associeert met woorden die te maken hebben met carrière (bijv. salaris, kantoor) of gezin (bijv. familie, kinderen). Sterke associaties tussen mannennamen en carrière en vrouwennamen en gezin wijzen op traditionele genderrolstereotypen. De volgende aspecten van rolverdeling zijn middels een vragenlijst bepaald; bijdrage aan het totale inkomen in het huishouden, werkuren buitenshuis, verdeling van zorg voor kinderen en huishoudelijke taken.

Belangrijkste bevindingen

In de eerste dataset bleken mensen met kinderen meer traditionele genderrolstereotypen te hebben dan mensen zonder kinderen. Verder vonden we geen verschil in de genderrolstereotypen van mensen zonder kinderen mét een kindervens en die zónder kindervens. Dit betekent dat mensen die kinderen willen niet al vóór de komst van kinderen traditioneler zijn dan mensen die geen kinderen willen. Het lijkt er dus op dat traditionelere denkbeelden pas na de overgang naar het ouderschap ontstaan. Om dat echt goed te kunnen onderzoeken zijn studies nodig die gezinnen wat langer volgen, zoals in de tweede dataset.

In de tweede dataset zagen we dat de meeste ouders tijdens de eerste jaren van hun ouderschap op onbewust niveau steeds traditionelere denkbeelden kregen over genderrollen. Maar dit was niet voor alle ouders het geval. Moeders die op het eerste meetmoment niet-traditionele denkbeelden hadden over rolpatronen werden zelfs nog minder traditioneel in hun genderrolstereotypen door de jaren heen. Deze moeders waren gemiddeld ouder, werkten meer uren buitenshuis, hadden een oudere partner, een hoger opleidingsniveau en een eerlijkere verdeling van zorg-, werk- en huishoudelijke taken dan andere moeders. Deze kenmerken lijken dus te voorkomen dat stellen meer traditionele genderrolstereotypen en rolverdelingen ontwikkelen als ze kinderen krijgen.

Opvallend was verder dat veranderingen in de genderrolstereotypen van vaders alleen samenhangen met de werkuren van hun partners. Vaders met sterk traditionele genderrolstereotypen die stabiel bleven over de tijd hadden partners die de minste uren buitenshuis werkten. Genderrolstereotypen van vaders werden dus vooral beïnvloed door genderrolgedrag van hun partners en niet door hun eigen genderrolgedrag. Dit past ook bij ons resultaat dat bij moeders werkuren afnemen en betrokkenheid bij zorg- en huishoudelijke taken toeneemt in de eerste jaren

van het ouderschap, terwijl er bij vaders minder tot geen verandering in werk en zorgtaken zichtbaar is.

Samenvattend: dit is één van de eerste onderzoeken die laten zien dat impliciete genderrolstereotypen kunnen veranderen over de tijd en dat de richting van deze verandering afhankelijk is van persoonlijke levenservaringen, zoals de komst van een baby of de rolverdeling tussen moeder en vader in een gezin. Om een toename in traditionele rolverdeling en genderrolstereotypen na de komst van een kind te voorkomen, moet geïnvesteerd worden in beleid dat gecombineerd moeder- en vaderschap naast een fulltime baan ondersteunt, zoals een gelijke verdeling van betaald ouderschapsverlof voor moeders en vaders.

Iets nieuws? De rol van online media in de verslaggeving over verkiezingen

door Raymond A. Harder, Julie Sevenans en Peter Van Aelst

Oorspronkelijk artikel: Harder, R.A., Sevenans, J., & Van Aelst, P. (2017). Intermedia Agenda Setting in the Social Media Age: How Traditional Players Dominate the News Agenda in Election Times. *The International Journal of Press/Politics*, 22(3), 275-293.

Vandaag de dag zijn nieuwsmedia in hoge mate met elkaar verweven. Een controversiële uitspraak van een politicus in een debatprogramma veroorzaakt in no-time een relletje op Twitter, dat aanleiding geeft tot een artikel op een nieuwssite, waarna we 's avonds in het televisiejournaal de politicus zijn uitspraken horen nuanceren. Het fenomeen van media die elkaar volgen in hun berichtgeving wordt al sinds jaar en dag bestudeerd onder de noemer *intermedia agenda setting*. Het gebruikelijke model ging uit van een voorspelbaar schema, waarbij de kwaliteitskrant 's ochtends de toon zet voor de onderwerpen die de rest van de dag besproken zullen worden, en het journaal 's avonds de ontwikkelingen uitlicht die gedurende de dag het belangrijkste gevonden werden. De opkomst van online nieuwsmedia, en sociale mediaplatformen in het bijzonder, hebben deze zienswijze grondig verstoord of minstens heel wat complexer gemaakt.

Terwijl oudere vormen van media vaak een duidelijk afgebakende uitgave hebben met bijhorende deadlines (denk aan een krantenuitgave of nieuwsuitzending), zijn online media in staat om continu nieuwe content te plaatsen en bestaande berichten bij te werken. Daarmee is de nieuwsvoorziening een stuk sneller geworden. Een journalist hoeft niet meer te wachten tot haar scoop in de krant van morgen verschijnt, maar kan deze alvast op de website van haar krant plaatsen of aankondigen op Twitter. Naast de versnelling van het nieuws, is ook de rol van het publiek

veranderd. Daar waar het eerst een hoop moeite kostte om een reactie überhaupt kenbaar te maken aan de redactie van een krant of tv-programma (laat staan om het gepubliceerd te krijgen), daar is deze nu in slechts enkele seconden getweet en voor iedereen met een internetverbinding te bekijken. Dit betekent dat burgers nu ook in staat zouden moeten zijn om nieuwswaardige zaken te publiceren.

Wat betekenen deze ontwikkelingen voor het ontstaan en de verspreiding van nieuws? Waar begint het vuurtje tegenwoordig te lopen, en op welke manier verspreidt het zich? En welk soort actoren slaagt erin om via sociale media de toon te zetten? Dat waren de vragen waar ons onderzoek een antwoord op zocht.

De focus van het onderzoek was de Belgische verkiezingscampagne van 2014. In de drie weken voor de stembusgang verzamelden we politieke berichtgeving afkomstig van televisiejournals, radiobulletins, gedrukte kranten, en online nieuwssites. Daarbovenop hebben we in deze periode een selectie van Twitteraccounts van burgers, politici, media, en experts gevolgd. Opgeteld ging het om bijna tienduizend items. Uit deze verzamelde data konden we 414 'nieuwsverhalen' ontwaren: berichtgeving over één en dezelfde gebeurtenis (of uitspraak) en de nasleep daarvan. Hiermee was het mogelijk om ontwikkeling van de verhalen te volgen, van het ontstaan totdat het uitdoofde en er niets meer over gepubliceerd werd. Vervolgens gingen we voor elk type mediaplatform na in welke mate deze voor- of achterloopt op de anderen in het brengen van deze verhalen. Omdat de analyse op het niveau van deze nieuwsverhalen een nieuwe benadering is, hebben we de resultaten aangevuld met een meer gebruikelijke tijdsserie-analyse. Daarbij wordt niet naar specifieke verhalen gekeken, maar naar de algemenere trends op het niveau van thema's (zoals economie, belastingen, of sociale zekerheid).

De analyses laten zien dat online media, die niet te maken hebben met vastomlijnde deadlines, beduidend sneller zijn in hun verslaggeving dan offline vormen van media. In de meerderheid van de nieuwsverhalen die wij onderzochten bleken Twitter en nieuwssites vooruit te lopen op de andere media, waarbij die anderen een achterstand van tussen de 4 en 21 uur (mediaan) hadden met berichtgeving over dezelfde kwestie. De tijdseries op thema-niveau laten dezelfde tendens zien. We kunnen dus concluderen dat de online media grote impact hebben op de agenda's van andere nieuwsmedia. Toch moeten we het belang van de intrinsieke snelheid van media niet overdrijven. We zien bijvoorbeeld dat kranten, die uiteraard niet continu geüpdatet kunnen worden, niet zelden sneller zijn dan media die hen in theorie op snelheid altijd zouden moeten verslaan. Zo wordt 37 procent van de verhalen eerder in de krant gemeld dan op een nieuwssite. Blijkbaar maken redacties dus de keuze om bepaalde verhalen eerst in de (betaalde) papieren krant te brengen, en pas daarna in beknoptere vorm online te plaatsen. Daarnaast staat snelheid uiteraard niet gelijk aan impact. In een vorig

onderzoek zagen wij bijvoorbeeld dat veel nieuwsverhalen weliswaar starten op Twitter, maar dat deze ook relatief snel uitdoven (mediaan-levensduur van 34 uur). Wanneer een krant of het televisiejournaal de primeur heeft, gaan verhalen respectievelijk 1,8 en 4,5 keer zo lang mee. Dit illustreert dat snelheid niet allesbepalend is voor de nieuwscyclus.

Ook moeten we een belangrijke kanttekening plaatsen bij de rol van Twitter. Als we het over sociale media hebben, zijn we wellicht geneigd om dit gelijk te stellen aan 'the crowd' of 'het publiek'. Wanneer we echter inzoomen op de verschillende groepen actoren op Twitter, dan zien we dat het voornamelijk journalisten, mediabedrijven, en politici zijn die in staat zijn de toon te zetten. Zij zijn immers als eerste op de hoogte (journalisten), proberen hun verhalen aan de man te brengen (mediabedrijven), of lanceren nieuwe ideetjes en onliners (politici). De rest van de Twittergebruikers mag wel meepraten, maar hun invloed buiten Twitter is beperkt.

Samenvattend kunnen we stellen dat online media van belang zijn en het nieuwsproces erg versnellen, maar dat de klassieke media een centrale rol blijven spelen. Door de toenemende interactie van nieuwe en oude kanalen wordt het wel steeds moeilijker om te bepalen wie de nieuwsagenda nu (het meest) bepaalt. Meer dan ooit is het politieke nieuws van de dag het gevolg van een samenspel of coproductie door verschillende spelers. Nieuwe meetmethoden, zoals de nieuwsverhalen, kunnen helpen bij het analyseren van dit complexe medialandschap.

Nieuwsberichtgeving over immigratie en de houding tegenover immigratie: een vergelijking tussen nieuws op de openbare en commerciële zender

door Laura Jacobs, Cecil Meeusen en Leen D'Haenens

Oorspronkelijk artikel: Jacobs, L., Meeusen, C., D'Haenens, L. (2016). News coverage and attitudes on immigration: Public and commercial news compared. *European Journal of Communication*, 37(6), 642-660.

Voorgaand onderzoek heeft reeds gewezen op de grote rol die televisienieuws kan spelen in het beïnvloeden van de publieke opinie wat betreft immigratie. Gaandeweg is echter het besef gegroeid dat het noodzakelijk is om te differentiëren tussen verschillende soorten media en onderscheid te maken naargelang het soort zender. De 'duale effecten'-hypothese stelt namelijk dat blootstelling aan verschillende soorten nieuwsmedia een andere invloed kan hebben. Dit steunt op voorgaand bewijs dat mensen met een voorkeur voor publiek nieuws wat

burgerschapsattitudes betreft verschillen van mensen met een voorkeur voor commercieel nieuws: zij blijken meer politiek vertrouwen en meer politieke kennis te hebben. Deze vaststelling werd toegeschreven aan het verschil in hoofddoelstelling van beide soort zenders, die wordt weerspiegeld in de inhoud van hun programma's, en de wijze waarop over bepaalde thema's wordt bericht.

Van een openbare omroep wordt verwacht dat hij een democratische functie vervult in een maatschappij en daarom een 'publieke logica' hanteert. Deze publieke logica wordt gekenmerkt door een breed doelgroepenbeleid, het nastreven van kwaliteit en meerwaarde, en aandacht voor diversiteit, terwijl een commerciële zender eerder een marktlogica volgt en vooral wordt geleid door het maximaliseren van kijkcijfers. De wijze waarop beide typen van nieuwszenders berichten over immigratie reflecteert waarschijnlijk deze uiteenlopende logica's. De verwachting is dat commercieel nieuws eerder sensationele aspecten uitlicht (verhalen met emotionele waarde, conflict) en de berichtgeving meer 'tabloid' kenmerken bevat ('soft nieuws' in plaats van 'hard nieuws') vergeleken met de openbare omroep. Daarnaast dient de openbare omroep op een meer evenwichtige wijze te berichten over immigratie en minderheden, aangezien men vaak een diversiteitscharter heeft getekend. Een commerciële zender heeft echter deze verplichtingen niet, en zou dus minder drijfveren hebben om op een positieve en evenwichtige manier te rapporteren over immigratie.

Deze hypothese is echter nog nooit empirisch onderzocht met betrekking tot immigratienieuws en houdingen tegenover immigratie. De doelstelling van deze studie is daarom tweeledig. Ten eerste gaan we na of er effectief systematische verschillen zijn in de wijze waarop publieke en commerciële zenders over immigratie berichten in lijn met de verschillende logica's van beide zenders. Ten tweede onderzoeken we of er een kloof bestaat wat de houding tegenover immigratie betreft tussen mensen met een voorkeur voor publiek nieuws en mensen met een voorkeur voor commercieel nieuws. De verwachting is dat mensen met een voorkeur voor publiek nieuws positiever staan tegenover immigratie. De context waarin we onze hypothesen toetsen is Vlaanderen.

Onderzoeksopzet

Parallel aan de tweeledige doelstelling van deze studie maken we gebruik van twee soorten gegevens: analyse van de inhoud van het Vlaamse televisienieuws over immigratie, en analyse van paneldata. Voor de inhoudsanalyse onderzochten we een steekproef bestaande uit 1630 binnenlandse nieuwsfragmenten over immigratie op de Vlaamse openbare omroep (VRT) en de grootste commerciële zender (VTM) tussen 2003 en 2013. Deze nieuwsitems werden in detail geanalyseerd via een codeerschema, waarbij verschillende variabelen met betrekking tot het nieuwsfragment werden gecodeerd. Deze variabelen gingen onder andere over de mate van

sensationele en ‘tabloid’ elementen in de berichtgeving, en de mate waarin een evenwichtig beeld van immigratie werd geschetst in de nieuwsfragmenten.

De survey gegevens zijn afkomstig van twee golven van de Belgian Election Panel Survey (BEPS) 2009-2014. Hierbij werden de respondenten, geselecteerd via een gestratificeerde steekproef uit het Belgische Rijksregister, gevraagd naar allerlei politieke thema’s en hun mediagebruik in face-to-face interviews. We analyseerden enkel Vlaamse respondenten die aangaven regelmatig naar het nieuws op de openbare omroep VRT of de commerciële zender VTM te kijken. Zowel cross-sectionele analyses (N = 1099 in 2009; N = 709 in 2014) als panelanalyses (N = 439) werden uitgevoerd.

Voornaamste bevindingen

De resultaten lijken de ‘duale effecten hypothese’ wat betreft immigratienieuws en de houding tegenover immigratie te bevestigen. Inzake de nieuwsinhoud vonden we bewijs dat de wijzen waarop de openbare omroep VRT en de commerciële zender VTM berichten over immigratie sterk van elkaar verschillen, en de respectievelijke logica’s weerspiegelen. Nieuws op de openbare omroep benadrukte vaker positief nieuws en besteedde vaker aandacht aan positieve gevolgen van immigratie voor de samenleving, terwijl de berichtgeving op de commerciële zender vaker sensationele en tabloid elementen bevatte: verwijzingen naar negatieve emoties (angst, woede) en conflict kwamen vaker voor. Nieuws was ook vaker gepersonaliseerd, bevatte minder diepgang en achtergrond, en focuste meer op softe nieuwsonderwerpen, zoals misdaad. In lijn met deze inhoudelijke verschillen bleek dat personen met een voorkeur voor nieuws op de openbare omroep positiever staan tegenover migratie vergeleken met personen met een voorkeur voor nieuws op de commerciële zender, zelfs na controle voor alternatieve verklaringen zoals opleidingsniveau. De paneldata suggereert dat het causale mechanisme gaat van nieuws naar attitudes en niet van attitudes naar nieuws.

Deze bevindingen passen binnen de literatuur waarbij de effecten van blootstelling aan televisienieuws op burgerschapsattitudes worden nagegaan. Deze studie toont aan dat berichtgeving over immigratie op de openbare omroep in een aantal opzichten verschilt van immigratienieuws op commerciële zenders die bevorderend kunnen zijn voor een burgerzin en tolerantie. Nuance is echter aangewezen: het verschil tussen beide zenders, hoewel stabiel over de tijd en significant, is beperkt. Over het algemeen volgen beide nieuwszenders gelijkaardige patronen, wat wijst op de relatieve homogeniteit van beide zenders. Toch suggereren deze resultaten dat het belang van een sterke openbare omroep niet moet worden onderschat, en dat deze ook in de huidige samenleving nog een rol te vervullen heeft.

Zorgnetwerken van thuiswonende ouderen: de rol van psychologische factoren en het sociale netwerk

door Marianne Jacobs, Marjolein Broese van Groenou, Marja Aartsen en Dorly Deeg

Oorspronkelijk artikel: Jacobs, M. T., Broese van Groenou, M. I., Aartsen, M. J., & Deeg, D. J. (2016). Diversity in older adults' care networks: the added value of individual beliefs and social network proximity. *The Journals of Gerontology: Series B*, 73(2), 326-336.

Aanleiding en onderzoeksopzet

In de toekomst zullen er steeds meer ouderen zijn die zorg nodig hebben. In relatie tot die zorgvraag moedigt het Nederlandse beleid ouderen aan om langer thuis te blijven wonen, hun eigen zorg te organiseren en informele hulpverleners (mantelzorgers dan wel vrijwilligers) te mobiliseren. Als gevolg van het feit dat ouderen langer zelfstandig blijven wonen met een grotere hulpvraag, zal in aanvulling op informele zorg ook gespecialiseerde formele zorg in toenemende mate thuis nodig zijn. De verwachting is dus dat informele en formele zorg vaker beide aanwezig zullen zijn in een zorgnetwerk van hulpbehoevende ouderen. In onderzoek wordt vaak de verhouding tussen formeel en informele zorg bestudeerd, maar wordt geen aandacht besteed aan aantallen en typen hulpverleners. Terwijl het soms gaat om twee mantelzorgers en twintig professionele zorgverleners en soms om tien mantelzorgers en twee zorgprofessionals. Binnen deze studie wordt een netwerkperspectief gehanteerd, en gekeken hoe zorgnetwerken van thuiswonende Nederlandse ouderen zijn samengesteld en hoe het aandeel informele zorg hierin varieert. Daarnaast wordt de variatie tussen zorgnetwerken gerelateerd aan individuele determinanten, specifiek ten aanzien van psychologische factoren en de nabijheid van het sociale netwerk. Dit omdat het de vraag is in hoeverre een oudere bereid is en in staat is om leden uit het sociale netwerk te betrekken, en in hoeverre die sociale netwerkleden zorg willen en kunnen geven.

Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden zijn data van de Longitudinal Aging Study Amsterdam (LASA) gebruikt. In de wave van 2011-2012 zijn aanvullende vragen gesteld om het volledige zorgnetwerk in kaart te brengen. 1308 ouderen werden geïnterviewd, waarbij 491 ouderen minstens één vorm van zorg bleken te krijgen. Vijf typen zorgtaken werden onderscheiden, te weten huishoudelijke hulp, persoonlijke verzorging, verpleegkundige hulp, begeleiding en hulp bij administratie. Per type zorgtaak werd in kaart gebracht wie hulp bij deze taak verleenden, en hoeveel uur ze per week aan die taak besteedden. Daarnaast werden *noodzaak, geneigdheid* en factoren die het *mogelijk* maken om bepaalde vormen van zorg te gebruiken in kaart gebracht bij de oudere. Er is een latente klassenanalyse uitgevoerd,

waarbij de aanwezigheid van verschillende typen hulpverleners de indicator was op basis waarvan de netwerktypen ontstonden.

Belangrijkste bevindingen

Uit de latente klassenanalyse kwamen vier typen zorgnetwerken naar voren. Allereerst een privé-betaald netwerk, waarbij er een privé-betaalde hulpverlener was (veelal de hulp in de huishouding) en vrijwel geen informele hulpverleners. De ouderen in dit netwerk hadden een vrij goede gezondheid, en veel sociale en financiële bronnen. Ze ervoeren een grote mate van regie over zowel hun leven als de zorg. Ten tweede werd een partnernetwerk onderscheiden. Binnen dit netwerk was er een partner of (heel soms) een inwonend kind, die veel uren zorg verleenden. In driekwart van de gevallen was er geen vorm van formele zorg. Vaak gaven de partners de zorg alleen, ondanks dat er wel vrienden en andere niet-familie in de buurt woonden. De ouderen in dit netwerk waren vaak wat jonger en hadden een voorkeur voor informele zorg. Ten derde was er het grotere informele netwerk. Hierbij ontvingen ouderen hulp van relatief veel informele hulpverleners, zoals kinderen, andere familie en niet-familie. Daarbij woonden de kinderen en andere familie ook vaak dichtbij. De ouderen hadden een voorkeur voor informele zorg. Ten slotte werd een formeel netwerk onderscheiden. Ouderen binnen dit netwerk hadden een grote zorgvraag. Dit kwam door hun hogere leeftijd en slechte gezondheid. Deze ouderen hadden weinig sociale en financiële bronnen en waren erg afhankelijk van publieke zorg.

Implicaties

Met dank aan dit onderzoek hebben we inzicht gekregen in hoe zorgnetwerken van thuiswonende ouderen eruit zien. We zien dat de traditionele verdeling binnen onderzoek naar langdurige zorg, te weten informele, formele of gemengde zorg, niet laat zien hoe gevarieerd zorgnetwerken kunnen zijn. Partners verlenen vaak in hun eentje zorg, ondanks dat potentiële andere zorgverleners aanwezig zijn in de buurt. Hierbij bestaat er een risico op overbelasting, en is het aandachtspunt om het zorgnetwerk mogelijk uit te breiden met andere hulpverleners. Andere informele hulpverleners delen de zorg vaker met elkaar, waardoor binnen dit netwerk afstemming en taakverdeling mogelijk belangrijke aandachtspunten zijn. Het blijkt dat mantelzorg nog steeds voornamelijk voorbehouden is aan de familie, en het is de vraag in hoeverre niet-familie bereid is om zorgtaken te verlenen, dan wel in hoeverre ouderen bereid zijn om hulp te vragen aan niet-familie. Ten slotte hebben we met dit onderzoek een kwetsbare groep blootgelegd, namelijk degenen met het formele netwerk die een hoge leeftijd en zorgvraag, een beperkt sociaal netwerk en geringe financiële middelen hebben. Aangezien het aantal oude ouderen met multi-morbiditeit zal groeien, is het de vraag of er mogelijk een zorgtekort

bij deze groep zal ontstaan, aangezien zij de voorheen publiek-betaalde zorg niet kunnen compenseren met zorg uit het eigen sociale netwerk.

Kan ouderschapsverlof te lang zijn?

door Rense Nieuwenhuis, Ariana Need en Henk van der Kolk

Oorspronkelijk artikel: Nieuwenhuis, R., Need, A., & Van der Kolk, H. (2017). Is there such a thing as too long childcare leave? *International Journal of Sociology and Social Policy*, 37(1/2), 2-15. <http://doi.org/10.1108/IJSSP-07-2015-0074>

Ouderschapsverlof staat hoog op de politieke agenda, vooral als het gaat om de arbeidsdeelname van vrouwen. Moederschap is nog altijd een van de belangrijkste verklaringen voor het feit dat vrouwen minder vaak werken, en ook vaak minder verdienen, dan mannen. Ouderschapsverlof beleid bestaat veelal uit een combinatie van het recht terug te keren in een baan na een tijdelijke onderbreking en een regeling voor het (al dan niet gedeeltelijk) doorbetalen van het loon tijdens een periode van ouderschapsverlof. Landen geven zeer verschillend invulling aan de combinatie van regelingen. In Nederland wordt bijvoorbeeld onderscheid gemaakt tussen zwangerschapsverlof, bevallingsverlof, kraamverlof voor partners en ouderschapsverlof. De eerste twee soorten verlof worden betaald via een zwangerschapsuitkering en bevallingsuitkering (veelal door het UWV aan de werkgever betaald). De twee dagen kraamverlof voor partners wordt door de werkgever bekostigd. Ouderschapsverlof is in beginsel onbetaald, hoewel werkgevers kunnen kiezen voor gedeeltelijke doorbetaling van het loon (al dan niet via de CAO geregeld). In Zweden houdt de regeling omtrent ouderschapsverlof simpelweg in dat iedere ouder van een pasgeboren kind dezelfde verlofrechten krijgt, grotendeels en collectief betaald door de overheid ('förlädrapenning').

In een recent pakket met aanbevelingen van de Europe Commissie om zowel gendergelijkheid als de balans tussen werk en privé te bevorderen, neemt ouderschapsverlof een prominente plaats in. Naast voorstellen omtrent zorgverlof, het recht op flexibele arbeidsvoorwaarden en kinderopvang, omvat het pakket aanbevelingen voor tien dagen betaald vaderschapsverlof, vier maanden ouderschapsverlof voor zowel vaders als moeders, en dat lidstaten zorgdragen dat werknemers tijdens dit verlof doorbetaald krijgen op ten minste het niveau van ziekteverlof.

Toch is ouderschapsverlof geen simpele oplossing voor het tegengaan van genderongelijkheid op de arbeidsmarkt. De zorg bestaat dat met name een zeer lange periode van ouderschapsverlof een mechanisme is dat vrouwen van de arbeidsmarkt uitsluit (Pettit & Hook, 2009). Dergelijke lange perioden zijn bijvoorbeeld te

vinden in Polen (49 maanden) en Tsjechië (72 maanden). In recente hervormingen in Duitsland (72 maanden) is een zogenoemde 'cash for care'-regeling opgenomen: moeders die kiezen geen gebruik te maken van kinderopvang kunnen de misgelopen kinderopvang-subsidie ontvangen wanneer zij zelf voor hun kind zorgen. Als vrouwen lange tijd gebruik maken van ouderschapsverlof worden ze gezien als minder aantrekkelijke werknemers, onder andere door het verlies aan werkervaring, en neemt de vraag naar hun arbeid af.

Kan ouderschapsverlof inderdaad te lang zijn? Het korte antwoord op die vraag is: ja. En daar waren al aanwijzingen voor, hoewel het bestaande onderzoek tegenstrijdige bevindingen toonde. In onze nieuwe publicatie bespreken we vier beperkingen van eerdere toetsingen van de lang-verlof-hypothese dat lange perioden van ouderschapsverlof samenhangen met een vermindering van de arbeidsdeelname van vrouwen. We doen voorstellen om die beperkingen aan te pakken, en presenteren een empirische toetsing van de lang-verlof-hypothese. Hiervoor gebruikten we een dataset met in totaal 192.484 individuele observaties uit 18 OESO-landen. De dataset omvat 305 land-jaren tussen 1975 en 1999, een periode waarin de relatie tussen fertiliteit en de arbeidsdeelname van vrouwen een markante verandering doormaakte (zie: Nieuwenhuis, Need & Van der Kolk, 2012).

Allereerst werd in veel studies naar het effect van ouderschapsverlof, inclusief in eerder werk van onszelf, een lineair effect verondersteld van de duur van verlof: iedere toename van de duur van ouderschapsverlof zou dan dezelfde invloed hebben. Sommige studies vonden een positief effect op de arbeidsdeelname van vrouwen en andere een negatief effect, wat dan geïnterpreteerd werd als het gevolg van 'te lang' verlof. Wij stellen voor om het effect van de duur van ouderschapsverlof curve-lineair te toetsen, om zo onderscheid te maken tussen de effecten van korte perioden verlof (vergeleken met geen verlof) of zeer lange perioden verlof. Wij vonden empirische ondersteuning voor dit curve-lineaire effect: bij een korte periode van ouderschapsverlof waren meer moeders aan het werk dan wanneer er helemaal geen verlof was, maar deze winst werd tenietgedaan bij zeer lange perioden van verlof.

Ten tweede werd in veel studies naar (te lang) ouderschapsverlof geen onderscheid gemaakt tussen het effect op moeders en het effect op vrouwen zonder kinderen. Er werd bijvoorbeeld gekeken naar de arbeidsdeelname van alle vrouwen in een land, of juist alleen van moeders. Wij stellen voor om de interactie te toetsen tussen verlofduur en moederschap, omdat dit preciezer is, informatiever, en daarom een strengere toets van de hypothese. Daarnaast is een dergelijke interactie ook gecontroleerd voor alle niet-geobserveerde factoren die de arbeidsdeelname van moeders en vrouwen zonder kinderen in gelijke mate beïnvloeden. Inderdaad vonden we dat het curve-lineaire effect van ouderschapsverlof alleen optrad onder moeders.

Ten derde stellen we voor de lang-verlof-hypothese te toetsen met een dataset waarin verschillende landen herhaaldelijk worden geobserveerd. In toenemende mate wordt landen-vergelijkend onderzoek op basis van een cross-sectie van landen bekritiseerd omdat er te weinig eenheden zijn voor de gebruikte multi-niveau modellen (zie bijvoorbeeld Bryan & Jenkins, 2016). Onze dataset liet het toe om landen herhaaldelijk te observeren. Ook was de duur van ouderschapsverlof zodanig gemeten dat het per jaar kon variëren. Zo hadden we niet 18 landen, maar 305 land-jaren – genoeg voor multi-niveau analyses, en zelfs om te controleren voor een aantal aspecten van de arbeidsmarkt. We laten zien hoe een cross-sectie van onze data heel gevoelig is voor de verwijdering van één land, terwijl de modellen met herhaalde observaties per land veel stabiel zijn: het volledig weglaten van ongeacht welk land laat de conclusies intact.

Onze laatste voorstel is om de lang-verlof-hypothese te toetsen met individuele data die verrijkt zijn met beleidsindicatoren. Dit werd al geïmpliceerd door de multi-niveau analyses, en bouwt voort op het voorstel onderscheid te maken tussen moeders en vrouwen zonder kinderen. Tal van andere individuele kenmerken spelen een rol in het werken van vrouwen, zoals geboortecohort, opleidingsniveau en het al dan niet hebben van een partner. Met individuele data controleerden wij voor dergelijke verschillen tussen vrouwen en voor trends daarin. Het gebruik van individuele data maakt het verder mogelijk om de effecten van verlof te differentiëren naar bijvoorbeeld opleidingsniveau van de moeder of alleenstaande moeders (bv. Nieuwenhuis & Maldonado, 2018).

De meeste van de hierboven voorgestelde verbeteringen waren al te vinden in eerdere studies, maar voor zover wij weten werden ze nog niet alle vier in één analyse verdisconteerd. Onze analyse bevestigt het idee dat ouderschapsverlof positieve effecten heeft voor de arbeidsdeelname van vrouwen, maar dat een langdurig verlof negatieve effecten heeft. Dit laat onverlet dat er nog tal van vragen onbeantwoord zijn over het optimale ontwerp van beleid rondom ouderschapsverlof. De hamvraag is wat de optimale lengte van verlof is. Onze analyses suggereren dat ouderschapsverlof langer dan 100 weken (ongeveer 23 maanden, veelal te gebruiken gedurende een langere periode, bijvoorbeeld tot het kind 8 jaar oud wordt) samenhangt met een daling in arbeidsdeelname van vrouwen, maar we houden hier een aantal slagen om de arm. Vervolgonderzoek zou moet aantonen in welke mate een optimale *duur* van verlof samenhangt met andere aspecten van het *ontwerp* van het verlofbeleid. Zo zal het wellicht uitmaken in welke mate vaders gefaciliteerd én gestimuleerd worden om ook een deel van de totale verlofduur op zich te nemen (bv. Karu & Tremblay, 2017). Hetzelfde geldt voor de mate waarin het verlof wordt doorbetaald, en of die betaling collectief georganiseerd is of enkel op de schouders van werkgevers rust. Zo gezien tracht het hierboven besproken voorstel van de Europese Commissie meer balans aan te brengen tussen het gebruik van verlof

tussen moeders en vaders, en het dragen van de financiële lasten daarvan. Dat een dergelijke balans helpt voorkomen dat het opnemen van (te) lange perioden van verlof de arbeidsparticipatie van met name moeders tegenwerkt, lijkt een hypothese die het toetsen waard is.

Referenties

- Bryan, M. L., & Jenkins, S. P. (2016). Multilevel modelling of country effects: A cautionary tale. *European Sociological Review*, 32(1), 3-22. <http://doi.org/10.1093/esr/jcv059>
- Karu, M., & Tremblay, D.-G. (2017). Fathers on parental leave: An analysis of rights and take-up in 29 countries. *Community, Work & Family*, 0(0), 1-19. <http://doi.org/10.1080/13668803.2017.1346586>
- Nieuwenhuis, R., & Maldonado, L. C. (Eds.). (2018). *The triple bind of single-parent families: Resources, employment and policies to improve wellbeing*. Bristol: Policy Press. <http://oapen.org/search?identifier=643492>
- Nieuwenhuis, R., Need, A., & Van Der Kolk, H. (2012). Institutional and demographic explanations of women's employment in 18 OECD Countries, 1975-1999. *Journal of Marriage and the Family*, 74(3), 614-630. <http://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2012.00965.x>
- Pettit, B., & Hook, J. L. (2009). *Gendered tradeoffs: Women, family, and workplace inequality in twenty-one countries*. New York: Russel Sage Foundation.

De relatie tussen vroege lees- en taalopvoeding thuis en de digitale geletterdheid van jongeren

door Natascha Notten

Oorspronkelijk artikel: N. Notten & B. Becker (2017). Early home literacy and adolescents' online reading behavior in comparative perspective. *International Journal of Comparative Sociology*, 58(6) 475-493. <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0020715217735362>

De afgelopen jaren is er steeds meer aandacht voor het stimuleren van digitale geletterdheid, vooral bij kinderen en jongeren. Onder digitale geletterdheid worden onder andere vaardigheden verstaan zoals het online kunnen vinden van de juiste informatie en het juist inschatten van de betrouwbaarheid van online nieuwsbronnen. Dergelijke vaardigheden duidt men ook wel aan met de term digitale informatievaardigheden. In onze huidige digitale en op kennis gebaseerde samenleving zijn dergelijke vaardigheden inmiddels onmisbaar, zowel voor het welzijn van kinderen en jongeren als voor hun toekomstige maatschappelijke carrière.

Het blijkt echter dat niet alle jongeren in gelijke mate beschikken over digitale informatievaardigheden. Net als bij de 'traditionele' offline geletterdheid is ook bij de mate van digitale geletterdheid sprake van sociaal ongelijkheid. Kinderen uit

hoger opgeleide gezinnen beschikken over meer digitale informatievaardigheden dan hun leeftijdsgenoten met lager opgeleide ouders. Deze sociale ongelijkheid in digitale vaardigheden wordt ook wel aangeduid met de term 'digital divide'. Het is relevant inzicht te krijgen in hoe jongeren digitale informatievaardigheden verkrijgen, zodat mogelijk (beleids)initiatieven ontwikkeld kunnen worden om de digitale kloof te dichten of in ieder geval te beperken.

Uit voorgaand onderzoek blijkt dat er een sterke relatie is tussen offline en online leesvaardigheden: offline geletterdheid blijkt een belangrijke voorwaarde om ook digitaal geletterd te zijn. Omdat de vroege lees- en taalopvoeding in het ouderlijk huis, zoals voorlezen of woordspelletjes doen, een belangrijke factor is bij het stimuleren van offline leesvaardigheden, wordt in dit onderzoek bekeken in hoeverre dit ook geldt voor digitale geletterdheid.

In dit onderzoek staat de vraag centraal in hoeverre de vroege lees- en taalopvoeding in het ouderlijk huis van invloed is op de mate waarin jongeren over digitale informatievaardigheden beschikken. En omdat eerder onderzoek laat zien dat de invloed van de ouderlijke leesopvoeding op de geletterdheid van jongeren ook samenhangt met de mate van ontwikkeling van een land, bestudeert dit onderzoek ook in hoeverre bij deze vraag de mate van digitalisering van een land een rol speelt.

Onderzoeksaanpak

Om meer inzicht te krijgen in de relatie tussen de vroege lees- en taalopvoeding thuis en de digitale informatievaardigheden van jongeren in verschillende landen is gebruikgemaakt van gegevens afkomstig van het Programme International Student Assessment (PISA, OESO). In het kader van het PISA-onderzoek vindt iedere 3 jaar een internationale dataverzameling onder 15-jarige scholieren plaats. In sommige landen wordt ook aan ouders gevraagd vrijwillig aan het onderzoek deel te nemen. In dit artikel worden zowel gegevens van scholieren als van hun ouders onderzocht. Er is gebruik gemaakt van PISA 2009 omdat in dit jaar informatie beschikbaar is over de vroege lees- en taalopvoeding in het ouderlijk huis. De selectie van landen waarin de ondervragenlijst is afgenomen resulteerde in een steekproef van 72.841 respondenten in 13 landen.

Belangrijkste bevindingen

De belangrijkste bevinding van dit onderzoek is een duidelijk positieve relatie tussen de vroege lees- en taalopvoeding in het ouderlijk huis en de digitale informatievaardigheden van jongeren. Jongeren die thuis door hun ouders al op jonge leeftijd gestimuleerd zijn door 'traditionele' lees- en taalbevordering, zoals voorlezen of woordspelletjes, beschikken over meer digitale informatievaardigheden dan leeftijdsgenoten waar dit niet of minder het geval was. Dus ook voor

digitale geletterdheid is het stimuleren van lees- en taalvaardigheden thuis van groot belang.

De resultaten laten ook zien dat de relatie tussen het opleidingsniveau van ouders en digitale geletterdheid van jongeren gedeeltelijk wordt verklaard door de vroege lees- en taalopvoeding in het ouderlijk huis. Kinderen uit hoger opgeleide gezinnen beschikken dus over meer digitale informatievaardigheden dan kinderen uit lager opgeleide gezinnen, deels omdat hoger opgeleide ouders meer aandacht besteden aan de lees- en taalopvoeding thuis.

De derde belangrijke bevinding is dat de gevonden relatie tussen de lees- en taalopvoeding in het ouderlijk huis en digitale informatievaardigheden van jongeren ook voor een deel wordt verklaard door hun offline leesgedrag, de leesattitude en leesvaardigheden. Jongeren die meer en beter offline lezen beschikken inderdaad over meer digitale informatievaardigheden. Maar ook als we hier mee rekening houden blijft de gevonden positieve relatie tussen de vroege lees- en taalopvoeding thuis en digitale geletterdheid bestaan.

Een vierde belangrijke uitkomst van dit onderzoek is dat de relatie tussen de lees- en taalopvoeding thuis en digitale informatievaardigheden van jongeren significant blijft, ongeacht de digitale ontwikkeling van een land.

Ouders hebben veel invloed op de ontwikkeling van een kind, ook als het gaat om digitale geletterdheid. Maar er zijn grote verschillen tussen gezinnen. In onze huidige op kennis gebaseerde en gedigitaliseerde samenleving is laaggeletterdheid, zowel offline als online, een belangrijke risicofactor. Zowel voor het welzijn van ouders als voor de ontwikkeling van hun kinderen. Media-educatie op bijvoorbeeld scholen en bibliotheken is daarom van belang voor het stimuleren van digitale geletterdheid en het creëren van (gelijke) kansen voor kinderen en jongeren. Belangrijk is ook dat zowel ouders, pedagogen als beleidsmakers zich bewust zijn van het feit dat mediaopvoeding niet alleen gaat over *digitale* media – thuis bij kinderen al op jonge leeftijd de ‘traditionele’ lees- en taalvaardigheden stimuleren is nog steeds van belang. Ook in gedigitaliseerde samenlevingen.

Intergenerationele overdracht van opleidingsniveau in adoptiegezinnen in Nederland

door Lotte Scheeren, Marjolijn Das en Aart C. Liefbroer

Oorspronkelijk artikel: Scheeren, L., Das, M., & Liefbroer, A.C. (2017). Intergenerational transmission of educational attainment in adoptive families in the Netherlands. *Research in Social Stratification and Mobility*, 48, 10-19.

Er is momenteel een grote maatschappelijke discussie over kansenongelijkheid bij kinderen. Uit talloze onderzoeken blijkt een zeer sterke samenhang tussen het opleidingsniveau van ouders en het gezinsinkomen aan de ene kant, en het opleidingsniveau van kinderen aan de andere kant: er is 'intergenerationele overdracht' van maatschappelijk succes. Om alle kinderen gelijke kansen te bieden in de maatschappij, is het belangrijk om goed zicht te hebben op de oorzaken van deze overdracht. Een van de belangrijkste verklaringen richt zich op de overdracht van 'cultureel kapitaal'. Kinderen van hoogopgeleide ouders zouden van huis uit allerlei gereedschap meekrijgen, wat hen helpt bij het bereiken van een goede opleiding. Zo hebben hoogopgeleide ouders vaak veel boeken in huis, lezen veel voor, houden intellectuele discussies aan de keukentafel en gaan met de kinderen op verantwoorde uitstapjes zoals het museum. Cultureel kapitaal is niet de enige mogelijke verklaring. Ook het inkomen zelf, 'financieel kapitaal', kan veel doen. Rijke ouders kunnen een computer betalen voor hun kind en eventueel bijles als het niet goed gaat op school. En *last but not least*, intelligentie en cognitieve capaciteiten worden ook gedeeltelijk overgeërfd, waardoor de gelijkens tussen ouders en kinderen ook het resultaat kan zijn van genetische overdracht.

De drie onderliggende mechanismen die hierboven kort zijn beschreven – overdracht van cultureel kapitaal, financieel kapitaal en genetische factoren – zijn vaak lastig te scheiden, waardoor het relatieve belang van de verschillende mechanismen moeilijk te bepalen is. Om meer inzicht te krijgen in intergenerationele overdracht van onderwijssucces, vergelijken we in dit onderzoek gezinssituaties waar genetische factoren geen rol spelen, namelijk adoptiegezinnen, met gezinnen met biologische kinderen. Vanuit twee van de mechanismen, overdracht van cultureel en financieel kapitaal, verwachten we namelijk ook intergenerationele overdracht binnen adoptiegezinnen, terwijl we vanuit het derde mechanisme, genetische overdracht, dit niet verwachten. Op deze manier kunnen we dus meer inzicht krijgen in de rol van genen. De centrale vraagstelling van dit onderzoek luidt: in welke mate is het opleidingsniveau van adoptiekinderen gerelateerd aan het opleidingsniveau en inkomen van hun adoptieouders, en hoe verhoudt zich dit tot de ouderlijke effecten op het opleidingsniveau van niet-geadopteerde kinderen?

Onderzoeksaanpak

Met behulp van CBS-registerdata onderzochten we het effect van opleiding en inkomen van ouders op het onderwijsniveau van geadopteerde en niet-geadopteerde kinderen op 15-jarige leeftijd binnen Nederland. Het onderwijsniveau van 15-jarigen is in deze studie geoperationaliseerd als het niveau (of de track) op de middelbare school, waarin we onderscheid maken tussen vier niveaus: praktijkonderwijs en vmbo basis/kader, vmbo gemengd/theoretisch, havo en vwo. Dit is een geschikt moment om intergenerationele overdracht te onderzoeken, aangezien

het trackniveau op 15-jarige leeftijd sterk samenhangt met latere opleidings- en arbeidsmarkttuitkomsten, zoals het uiteindelijke opleidingsniveau.

Er zitten drie voordelen aan ons onderzoeksdesign. Ten eerste, doordat we gebruik maken van registerdata, hebben we informatie over de volledige Nederlandse populatie, waardoor het bestuderen van kleinere subgroepen, zoals adoptiekinderen, geen probleem is. Ten tweede, in deze studie onderzoeken we buitenlands geadopteerde kinderen in plaats van binnenlands geadopteerde kinderen, wat vaak de focus was van eerder onderzoek. Bij binnenlands geadopteerde kinderen worden adoptieouders vaak gemacht aan de biologische ouders; deze selectieve plaatsing kan leiden tot een overschatting van het 'nurture' effect bij het bestuderen van deze groep. Daarnaast vindt tegenwoordig binnenlandse adoptie veel minder vaak plaats, waardoor het onderzoeken van recente cohorten bijna onmogelijk is door het lage aantal. Het derde voordeel van ons onderzoeksdesign is dan ook het onderzoeken van zeer recente geboortecohorten. Eerdere studies onderzochten vaak kinderen die geadopteerd waren (ver) voor 1980. Sindsdien is er veel veranderd in de samenleving, zoals het schoolsysteem, gemiddeld behaalde opleidingsniveau en openheid van de samenleving, wat mogelijk ook van invloed is geweest op de sterkte van intergenerationele overdracht. Vandaar dat we in dit onderzoek jonge cohorten bestuderen. Specifiek kijken we naar drie volledige geboortecohorten van geadopteerde en niet-geadopteerde kinderen geboren tussen 1 oktober 1995 en 1 oktober 1998. De totale onderzoeksgroep van deze studie omvat 434.928 niet-geadopteerde en 1.792 geadopteerde 15-jarigen in Nederland.

Belangrijkste bevindingen

De resultaten laten zien dat het opleidingsniveau van kinderen sterk samenhangt met het opleidingsniveau en het huishoudinkomen van hun biologische ouders. Bij adoptiekinderen is de samenhang met opleidingsniveau van de ouders zwak of zelfs afwezig. Gezinsinkomen heeft daarentegen wél een duidelijke invloed op het opleidingsniveau van adoptiekinderen, zij het dat ook deze invloed wat zwakker is dan bij biologische kinderen. Dit duidt erop dat zowel genetische factoren als financieel kapitaal van de ouders een belangrijke rol spelen bij de overdracht van onderwijssucces.

Onze uitkomsten laten zien dat cultureel kapitaal mogelijk slechts een kleine rol speelt bij de overdracht van onderwijssucces bij 15-jarigen in het hedendaagse Nederland.¹ Natuurlijk is het mogelijk dat we het effect van cultureel kapitaal onderschatten, aangezien adoptiekinderen en adoptiegezinnen zeer selectieve groepen vormen. We hebben meerdere analyses uitgevoerd om hiervoor te controleren. We hebben gekeken binnen gezinnen die zowel biologische als adoptiekinderen hebben, om zo te controleren voor de selectiviteit van adoptiegezinnen. Daarnaast hebben we verschillende adoptiekinderen, met verschillende adoptieleeftijden of

adoptielanden, met elkaar vergeleken. Zo konden we onderzoeken of de intergenerationele overdracht van cultureel kapitaal wellicht meer verstoord is als kinderen op oudere leeftijd geadopteerd zijn, of afkomstig zijn uit een armer land. Uit al deze analyses komen globaal dezelfde resultaten: ouderlijk opleidingsniveau is nauwelijks gerelateerd aan het onderwijsniveau van adoptiekinderen (ook wanneer zij bijvoorbeeld op heel jonge leeftijd geadopteerd zijn) en wel aan dat van biologische kinderen.

Daarnaast laten onze uitkomsten zien dat het ouderlijk huishoudinkomen gerelateerd is aan het onderwijsniveau van (adoptie)kinderen, wat mogelijk wijst op het belang van financiële middelen voor schoolsucces. We kunnen niet volledig uitsluiten dat een deel van de relatie veroorzaakt wordt door de samenhang tussen inkomen en niet-geobserveerde kwaliteiten van ouders, zoals opvoedingsvaardigheden. Maar het stabiele en sterke effect van huishoudinkomen kan niet worden ontkend. Dit resultaat is relevant in het licht van de aanhoudende discussie over ongelijke kansen in het onderwijs en de mogelijke oplossingen. We hebben dan weliswaar gratis onderwijs (middelbare scholen) in Nederland, maar veel kinderen hebben toch extra begeleiding nodig (bijles en huiswerkinstututen), en dat is duur. Ook het hebben van een eigen kamer of een eigen laptop is mogelijk bevorderlijk voor de schooluitkomsten van kinderen. Dit betekent ook dat inkomensondersteunende gemeentelijke beleidsmaatregelen, zoals het verstrekken van een laptop aan schoolkinderen uit arme gezinnen, mogelijk gunstige effecten kunnen hebben op schooluitkomsten.

Noten

1. In deze studie hebben we ouderlijk opleidingsniveau als proxy gebruikt voor cultureel kapitaal. Hoewel opleidingsniveau geen perfecte maatstaf is voor cultureel kapitaal, omvat het wel aspecten van cultureel kapitaal die specifiek belangrijk zijn en helpen bij formele educatie.
2. Emancipatiemonitor 2016, Sociaal en Cultureel Planbureau.

Toegenomen steun voor egalitaire genderopvattingen in Nederland. Wat als...?

door Paula Thijs

Oorspronkelijk artikel: Thijs, P., Te Grotenhuis, M., & Scheepers, P. (2017). The relationship between societal change and rising support for gender egalitarianism among men and women: Results from counterfactual analyses in the Netherlands, 1979-2012. *Social Science Research*, 68: 176-194.

De recente #MeToo-campagne heeft duidelijk gemaakt dat er in Nederland nog veel te winnen is op het gebied van genderongelijkheid. Stereotype opvattingen over de sociale rollen van mannen en vrouwen spelen daarin een belangrijke rol. Toch is er in de afgelopen decennia veel veranderd in de manier waarop Nederlanders denken over de rol- en taakverdeling tussen mannen en vrouwen. Terwijl vrouwen die in de jaren vijftig van de vorige eeuw trouwden nog bij wet werden verplicht hun baan op te zeggen, vond in 2014 ruim 60 procent van de Nederlanders het geen bezwaar of zelfs aan te bevelen dat de vrouw in een gezin met kleine kinderen buitenshuis werkt.² Hoe is deze verandering in genderopvattingen in Nederland te begrijpen?

Volgens theorieën van sociale verandering spelen ontwikkelingen in de structuur van de bevolking een belangrijke rol. In de tweede helft van de vorige eeuw hebben zich een aantal grote demografische ontwikkelingen voltrokken onder de Nederlandse bevolking. Zo is het opleidingsniveau aanzienlijk toegenomen en heeft een groot deel de kerk verlaten. Ook zijn steeds meer vrouwen op de arbeidsmarkt verschenen. Al deze ontwikkelingen hebben mogelijk bijgedragen aan de toegenomen steun voor egalitaire genderopvattingen in Nederland. Eerder onderzoek heeft namelijk aangetoond dat hoger opgeleiden, onkerkelijken en vrouwen die actief zijn op de arbeidsmarkt meer egalitaire genderopvattingen hebben. De stijging van het aandeel hoger opgeleiden, onkerkelijken en werkende vrouwen in Nederland heeft dus vermoedelijk gezorgd voor een toename van egalitaire genderopvattingen. De vraag is wel in welke mate dat het geval is geweest. Uit eerder onderzoek blijkt namelijk ook dat jongere generaties er meer egalitaire genderopvattingen op na houden dan oudere generaties. De natuurlijke vervanging van oudere generaties door jongere generaties heeft dus eveneens tot een toename in egalitaire genderopvattingen geleid. Maar ook hier opnieuw de vraag: hoe sterk was die toename door cohortvervanging dan en hoe verhoudt zich dat tot de eerder genoemde ontwikkelingen?

Hoewel deze demografische verschuivingen regelmatig zijn aangedragen in eerder onderzoek, is er nog weinig empirisch onderzoek gedaan naar de afzonderlijke bijdrage aan de trend in genderopvattingen. Bovendien verschilt de snelheid van deze verschuivingen tussen mannen en vrouwen. In ons onderzoek gaan we na hoe de opvattingen over de rol van mannen en vrouwen in Nederland in de afgelopen 30 jaar zijn veranderd. Daarnaast onderzoeken we in hoeverre deze verandering in genderopvattingen kan worden toegeschreven aan de hierboven geschetste demografische ontwikkelingen. Tot slot bekijken we of de verklaringen voor veranderingen in genderopvattingen verschillen tussen mannen en vrouwen.

Genderopvattingen gemeten

Om inzicht te krijgen in veranderingen in genderopvattingen maken we gebruik van het onderzoek Culturele Veranderingen in Nederland (CV) dat sinds 1975 elke

twee jaar wordt uitgevoerd door het Sociaal Cultureel en Planbureau (SCP) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Doel van dit onderzoek is vast te stellen welke opvattingen 'de Nederlander' heeft over samenleving en cultuur en hoe deze in de loop van de tijd zijn veranderd. Voor dit onderzoek is elke twee jaar een representatieve steekproef van zo'n 2000 Nederlanders tussen 16 en 74 jaar met behulp van enquêtes ondervraagd. Eén van de vragen die de respondenten kregen voorgelegd luidt in welke mate men het eens is met de uitspraak dat een vrouw geschikter is om kleine kinderen op te voeden dan een man. We veronderstellen dat hoe minder men het eens is met deze stelling, des te meer egalitair de genderopvattingen. We hebben gekeken naar de gemiddelde antwoorden op deze vraag op zestien tijdstippen tussen 1979 en 2012.

Om de invloed van verschuivingen in de demografische samenstelling van de Nederlandse bevolking op de steun voor genderopvattingen over de tijd te onderzoeken, hebben we een methode gebruikt waarmee we verschillende hypothetische situaties simuleren. We hebben bijvoorbeeld berekend hoe de trend in genderopvattingen eruit zou hebben gezien als het opleidingsniveau onder de Nederlandse bevolking sinds 1979 niet verder zou zijn gestegen. Het verschil tussen deze gesimuleerde trend en de waargenomen trend geeft dan de bijdrage van de stijging van het opleidingsniveau aan. Op dezelfde wijze hebben we gesimuleerd wat de genderopvattingen zouden zijn geweest als ontkerkelijking en de arbeidsparticipatie van vrouwen niet verder zouden zijn toegenomen. En wat als de oudere generaties niet waren opgevolgd door nieuwe generaties?

Meer egalitaire genderopvattingen door demografische veranderingen

De resultaten van ons onderzoek laten zien dat Nederlanders tussen 1979 en 2012 steeds minder instemmen met de stelling dat een vrouw geschikter is voor het opvoeden van kleine kinderen. Nederlanders zijn in de afgelopen tijd dus steeds meer egalitair gaan denken over de rollen van mannen en vrouwen. Deze toename is sterker onder vrouwen dan onder mannen. Ook vinden we meer egalitaire genderopvattingen onder vrouwen, hoger opgeleiden, onkerkelijken, vrouwen die werken en onder generaties geboren vanaf de jaren zestig. Vrouwen uit deze jongere generaties houden er meer egalitaire genderopvattingen op na vergeleken met vrouwen uit de oudere generaties en vergeleken met hun mannelijke generatiegenoten, zelfs wanneer we rekening houden met relevante achtergrondkenmerken.

Uit onze simulaties blijkt dat de toename in egalitaire genderopvattingen in Nederland tussen 1979 en 2012 minder sterk zou zijn geweest wanneer de Nederlandse bevolking wat betreft opleidingsniveau, kerkelijkheid en arbeidsparticipatie van vrouwen in deze periode niet zou zijn veranderd en de oudere generaties niet zouden zijn vervangen door jongere. Vooral onder vrouwen heeft deze cohortvervanging een belangrijke bijdrage geleverd aan de toegenomen steun

voor egalitaire genderopvattingen. Deze bevindingen duiden erop dat met name jongere generaties hoger opgeleide vrouwen er baat bij hebben gehad om de traditionele gendernormen, die de ondergeschikte positie van vrouwen in de maatschappij in stand houden, in twijfel te trekken. Dit is te begrijpen als we bedenken dat vrouwenbewegingen en het emancipatiebeleid zich vooral hebben gericht op vrouwen. De toename in egalitaire genderopvattingen onder mannen blijft echter achter bij die van vrouwen, en is ook minder goed te verklaren aan de hand van demografische ontwikkelingen in de bevolking. Ons onderzoek geeft daarmee aan dat het belangrijk is om bij het bestuderen van genderopvattingen een uitsplitsing te maken naar geslacht. Ook roept het de vraag op welke factoren ertoe hebben bijgedragen dat mannen hun opvattingen hebben bijgesteld. Beantwoording van deze vraag zou aanknopingspunten kunnen vormen voor het aanpakken van stereotype denkbeelden om gendergelijkheid te bevorderen.

Noten

1. In deze studie hebben we ouderlijk opleidingsniveau als proxy gebruikt voor cultureel kapitaal. Hoewel opleidingsniveau geen perfecte maatstaf is voor cultureel kapitaal, omvat het wel aspecten van cultureel kapitaal die specifiek belangrijk zijn en helpen bij formele educatie.
2. Emancipatiemonitor 2016, Sociaal en Cultureel Planbureau.

Hoe polarisatie het gevolg kan zijn van selectieve mediablootstelling

door Damian Trilling en Marijn van Klingeren

Oorspronkelijk artikel: Trilling, D., Van Klingeren, M., & Tsfati, Y. (2017). Selective exposure, political polarization, and possible mediators: Evidence from the Netherlands. *International Journal of Public Opinion Research*, 29(2), 189-213. doi:10.1093/ijpor/edw003

Het online medialandschap heeft ervoor gezorgd dat mensen uit een veel groter media-aanbod dan ooit tevoren kunnen kiezen. Ook mensen met zeer specifieke interesses of opvattingen kunnen makkelijk informatie vinden die hierbij aansluit.

Dit leidde tot grote academische en maatschappelijke zorg. Daar waar slechts anderhalf decennium geleden een gebrek aan keuzeopties nog zorgde voor een nagenoeg identieke blootstelling aan nieuwsberichtgeving (denk aan het NOS Journaal, dat in die tijd het overgrote merendeel van alle huishouden kon bereiken), zouden mensen nu vooral gebruikmaken van zelfgekozen en specifiek

nieuws met alle gevolgen van dien. Iemand die rechtse opvattingen erop nahoudt zou nu vooral rechtsgeoriënteerde stukken lezen, en een links persoon zou nog enkel blootgesteld worden aan links nieuws. Dit zou tot gevolg hebben dat deze personen steeds meer in zijn of haar eigen gelijk bevestigd worden en steeds minder in aanraking komen met tegengestelde argumenten, waardoor haar of zijn visie beperkter wordt en het gebruik van politiek diverse informatie dus ook. Deze vicieuze cirkel zou ervoor zorgen dat de samenleving politiek gezien steeds verder uit elkaar wordt gedreven.

Helaas is het vrij lastig om dit proces empirisch aan te tonen, waardoor gedegen onderzoek tot dusverre vaak uitbleef. Door middel van een experiment hebben we twee elementen van dit proces nader onder de loep genomen: (1) de mate van bestaande polarisatie van de maatschappij en (2) de achterliggende mechanismen van polarisatie als gevolg van selectieve blootstelling.

Onderzoeksopzet

Om te onderzoeken of mensen daadwerkelijk voor informatie kiezen die aansluit bij hun opvattingen en of dit ertoe leidt dat hun opvattingen extremer worden, hebben we een experiment ($N = 501$) doorgevoerd. Hierbij mochten 294 mensen op basis van een krantenkop zelf kiezen welk artikel ze wilden lezen. Aan 145 mensen werd willekeurig een artikel toegewezen. 62 proefpersonen vormden een controlegroep die een artikel over een totaal ander onderwerp te zien kreeg. Voor en na het lezen van het artikel werd hun mening ten opzichte van immigratie gemeten.

Als stimulusmateriaal hebben we een artikel over immigratie gebruikt, waarvan we twee verschillende versies hebben gemaakt. De artikelen gingen allebei over culturele aspecten (zoals het dragen van een hoofddoek of het vieren van Sinterklaas) en economische aspecten (zoals arbeidsparticipatie) van immigratie. De artikelen bevatten precies dezelfde feiten en cijfers, maar in één artikel werd dit vanuit een pro-immigratie standpunt geïnterpreteerd en in het andere artikel vanuit een contra-immigratie standpunt.

Belangrijkste resultaten

In lijn met de theorie kwam selectieve blootstelling voor bij het merendeel van de respondenten die zelf mochten kiezen. Tegelijkertijd koos een niet verwaarloosbaar aantal (ongeveer een derde) juist het artikel dat niet overeenkwam met hun opvattingen. We vroegen na afloop naar redenen voor de keuze. Hieruit bleek dat velen dit uit nieuwsgierigheid deden. Daarnaast zagen we dat de attitude ten opzichte van het onderwerp van het artikel nagenoeg normaal verdeeld was: de meeste proefpersonen hadden juist vrij gemiddelde opvattingen. Deze mensen kunnen natuurlijk per definitie niet voor informatie van 'hun kant' kiezen. Veel onderzoek naar selectieve blootstelling is echter in de Verenigde Staten gedaan,

een land met een tweepartijstelsel waar velen zichzelf duidelijk als Democraat of Republikein beschouwen. In zo'n context is selectieve blootstelling veel makkelijker aantoonbaar.

Maar leidt selectieve blootstelling ook daadwerkelijk tot extremere attitudes? Eigenlijk niet, want we vonden dat enkel zij die een pro-immigratie artikelen lazen vervolgens ook positiever dachten over immigratie, maar het maakte hierbij niet uit of de proefpersoon het artikel zelf had gekozen of het artikel toegewezen had gekregen.

Vervolgens hebben we gekeken naar de achterliggende processen: wat zorgt ervoor dat iemand zijn of haar mening versterkt? Op basis van eerder onderzoek hadden we drie mechanismen geïdentificeerd. Ten eerste zou het kunnen dat lezers aanwezige frames overnemen (bijvoorbeeld immigratie geframed als economisch vraagstuk of juist als cultureel vraagstuk), die ze zich dan eigen maken; wat vervolgens zorgt voor een sterkere mening. Een tweede optie is dat de perceptie over de algemene publieke opinie verandert: naar aanleiding van het gelezen artikel zou de lezer kunnen denken dat veel mensen het eens zijn met het standpunt van het artikel, wat de acceptatie van het standpunt zou kunnen verhogen. Ten derde zou het kunnen dat de lezer meer feitelijke kennis opdoet en daardoor zijn eigen mening beter kan onderbouwen. Wij vonden alleen aanwijzingen voor dit laatste: naast directe effecten is het vooral het leren van feiten dat voor meningsversterking zorgt.

En nu?

Ons onderzoek laat zien dat de relatie tussen media-aanbod, selectieve blootstelling en polarisering ingewikkelder is dan vaak wordt verondersteld. Hoewel er inderdaad een tendens is om artikelen te kiezen die je eigen gelijk bevestigen, konden we maar deels rechtstreekse verbanden tussen deze keuze en extremer wordende opvattingen vaststellen. Het is nu zaak om te onderzoeken hoe deze processen in de loop der tijd werken. Zijn er langetermijneffecten? En wat gebeurt er bij herhaaldelijke blootstelling? En misschien nog het belangrijkste: onder welke omstandigheden vinden er wél zorgelijke spiraalprocessen plaats?